

נטועה באדמה ומרחפת: שיחה עם שאדן אבו אלעסל

הודל אופיר

את שאדן פגשתי לראשונה ב־2014, בעת מסעי המחקרי בן ארבע השנים בקרב מורות ויוצרות מחול פלסטיניות בישראל. כמו עם שאר משתתפות ומשתתף המחקר, ראינתי אותה בעירה וצפיתי בשיעוריה ובחורות והופעות שקיימה. הייתי בעצמי מורה לריקוד, ואולי במידת מה גם שורשי הנליים, היו דלת ראשונית להיכנס דרכה לשדה שבו הייתי זרה. לא רק שונות תרבותית עמדה ביני ובין הנשים שפגשתי, כי אם גם ההיררכיה של אורחותנו בישראל, ויחסי הכוח שבין ערבים ליהודים במדינה המנדירה עצמה כמדינת היהודים. אי אפשר היה לחמוק מכך. עם הזמן נבנו בינינו יחסי אמון וקרבה; יכולנו לגעת בפתיחות (גם) בפערים המובנים בינינו, אך גם להעריך את המשותף. התקבלתי בחום ובנדיבות גדולה בסטודיות השונים, ונכונות המורות היוצרות לשתף אותי בעולמן לא התקבלה אצלי מעולם כמובנת מאליה. לעולם אהיה אסירת תודה להן על כך. בשנים שחלפו מתום המחקר אני מוסיפה להיות בקשר עם חלקן, ועוקבת אחר יצירתן הכוריאוגרפית והחינוכית.

בשנת 2019 הוזמנה שאדן אבו אלעסל להציג את יצירתה בדרך בפסטיבל חשיפה בינלאומית, אירוע שאפשר לקהל ישראלי ובינלאומי רחב להתודע אל יצירתה. ב־2020, שנת הקורונה, העלתה את יצירתה *טרילוגיה*, גם היא בחשיפה בינלאומית. בחודש מרץ 2021, משהוסרו הסגרים וניתן היה לשוב ולנוע בדרכים, נסעתי לנצרת לשוחח עם שאדן על יצירתה. ביקשתי ממנה לספר בקצרה גם על דרכה בריקוד כדי שניתן יהיה ללמוד מעט על הביוגרפיה שלה.

שאדן: נולדתי בנצרת למשפחה ליברלית חילונית ופעילה פוליטית. סבי היה מחלוצי המפלגה הקומוניסטית, וסבתי מחלוצות תנועת הנשים הדמוקרטית השייכת למפלגה. לאורך ילדותי שמעתי על הפעמים הרבות שבהן נכלא סבא בגלל פעילותו הפוליטית, ועל הנחישות שלו להמשיך בדרכו למרות הלחצים שהופעלו עליו. זה ההקשר הערכי שבו התעצבתי והסביבה שבה גדלתי – בית עם פתיחות, חשיבה ביקורתית, תעוזה וסקרנות. ערכים של חירות, צדק, שוויון, מאבק נגד הדרה ועמידה לצד אנשים מוחלשים הופנמו בתוכי בספונטניות.

משפחתה של אמי היא במקור מהכפר מעלול, אחד מ־500 הכפרים שהוחרבו בנכבה ב־1948. כילדה, בכל שנה ביום שלפי לוח השנה הישראלי הוא "יום העצמאות", הייתי הולכת עם משפחתי המורחבת מצד אמא ועם משפחות אחרות למעלול ויחד היינו מבליים את היום בכפר ההרוס. מאז העסיקה אותי מאוד הסוגיה הזו, ושאלתי את עצמי איך אפשר למחוק חיים שלמים ואיך אפשר להמשיך אחרי האובדן. העולמות האלה, והשייכות שלי לשתי המשפחות המדהימות האלה, עיצבו את אישיותי כאדם, כאישה, וכאמנית.

אני זוכרת שבניל שבע הלכתי לסבא שלי ואמרתי לו "אני רוצה לרקוד". לקחתי אותו ביד ל־YMCA וכך התחלתי. אחרי כמה שנים, כשמשפחתי ראתה שאני לוקחת ברצינות את המחול, דודי, שהוא אדם אוהב אמנות, מצא לי מקום להתקדם בו באופן מקצועי – באולפנה למוסיקה ולמחול בקיבוץ מזרע. הייתי אז בת 13. אני זוכרת את זה כחוויה בונה ומעצימה מכל הבחינות, גם אישית וגם אמנותית. נחשפתי לעולם המחול וגם הרגשתי נאה בעצמי! זה העצים אותי! עצם העובדה שאני עושה משהו שאני אוהבת, משהו מיוחד, ואני מצליחה בו, נתנו לי הרבה ביטחון ובשלות.

היה לי ברור שאני ממשוכה לרקוד, ועברתי ללמוד באקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים. הייתי הערבייה הראשונה שלמדה באקדמיה, וזו הייתה סיטואציה מאתגרת בהרבה רמות. ברמה המקצועית, בהתקשות על הצלחה ושמירה על הייחודיות שלי, וגם בעימות המתמשך שלי עם המקום. הוא עורר הרבה תחושות מנוגדות: חמימות מחבבת, קרבה ושייכות – ובו־זמנית ריחוק וניכור; חברות קרובות – שברגע אחד הופכות רחוקות ולפעמים אפילו עוינות. היום, כשאני מחליטה עם

Shaden Abu Elasal, photo: Marah Zoabi

שאדן אבו אלעסל, צילום: מארה זועבי

On the Edge of White, יצירה וביצוע: שאדן אבו אלעסל, צילום: יעקב סבאן

On the Edge of White, choreographed and performed by Shaden Abu Elasal, photo: Yacob Saban

מי להיות ואיפה, אני מודעת היטב לכך שהתחושות המנוגדות האלה הן חלק בלתי נפרד מהמציאות.

בסיום הלימודים עברתי לתל אביב ורקדתי בלהקת תיאטרון מחול ענבל במשך ארבע שנים. עבדתי, לימדתי, אבל כל הזמן ידעתי שאני רוצה לחזור לנצרת. תמיד ידעתי שכל מה שאני רוכשת ומפנימה, אני רוצה לקחת איתי הביתה. כשחזרתי לנצרת התחלתי לעבוד בשני מישורים מקבילים: לפתח את עצמי ככוריאוגרפית עצמאית, ולבסס חינוך למחול. גם לימדתי וגם יצרתי. לימדתי ורקדתי. את עבודתי הראשונה *פוקדאן* (فقدان אובדן), עבודת סולו של 50 דקות עם טקסט של הסופר ראג'י בטחיש, יצרתי ב־2008. הצגתי אותה פה בנצרת במרכז התרבות ע"ש מחמוד דרוויש, בחיפה, ובפסטיבל רמאללה למחול עכשווי. *פוקדאן* הייתה עבודת מחול עכשווי, וב־2008 לא הרבה אנשים היו חשופים לסוג הזה של מחול בנצרת. ואפילו שזה היה חדש בשבילם, הרגשתי בעיקר המון אהבה ותמיכה. וזה מה שאני מרגישה עד עכשיו בנצרת, הרבה אהבה, הרבה הערכה ותמיכה. ובזכות כל התמיכה הזו מהחברה, מהמשפחה, מהאנשים שמסביבי, אני מצליחה, ושמהה שאני מנהלת היום מפעל אמנותי מצליח שמכיל את בית הספר "עאידה" (בשמו המלא: בית הספר עאידה לבלט ולמחול עכשווי) ואת הלהקה (Shaden Dance company).

ב־2012 יזמתי פסטיבל של מחול עכשווי בנצרת – הראשון מסוגו בחברה הערבית. קראנו לו *Space-Body* והוא נעשה בשיתוף המועצה הבריטית לתרבות, עמותת נצרת לתיירות וכמובן עיריית נצרת. השתתפו בו אמנים מקומיים וכן אמנים מחו"ל. היה לי חשוב לשתף גם בתי ספר למחול או כללנו בתכנית ערב של בתי ספר: שלי (אז בית הספר למחול שהקמתי דרך עיריית נצרת), בית הספר "אל־אמל" של וידאד עטאללה, בית הספר של ראבעה מורקוס, ובית הספר "שפאעמר" [שפרעם] בניהולו של רחוב חדד. זה היה פסטיבל מדהים, הצלחה מאוד גדולה. רצינו לחזור

על זה, אבל בשבילי זה היה יותר מדי: גם להיות רקדנית, גם כוריאוגרפית, גם ללמד הרבה וגם להפיק פסטיבל. אז אחרי כל העבודה הקשה, ולמרות ההצלחה, החלטתי שאני צריכה קצת לקחת אוויר ולהתמקד בדברים שלי. יש עוד זמן עד שאתחיל לנהל פסטיבלים.

אבל כל השנים היה לי חשוב להמשיך לתת במה לאמנים מקומיים, כי זה מניע ויוצר עשייה אמנותית. היה לי חשוב שהרקדניות בבתי הספר למחול בחברה הערבית יראו שיש רקדנים מקצועיים ושאלה החיים שלהם, ויראו שיש להן לאן לשאוף. וגם היה לי חשוב שאמנים כמוני, שהתמקצעו בתחום הזה, ימצאו להם במה. ב־2018 יצרתי את *שיחת הגוף* (*Body Speech*), ערב של עבודות מחול קצרות, בהן *קינה* של הכוריאוגרפית סמר חדד קינג (בביצוע איימן צפיה זיל וסמאא ואקים), *רוזה* – עבודה שלי ושל מנאר זועבי, ו*מעגלים של רנד טה*. כך שלצד החינוך, שזו העבודה השוטפת והיומיומית, תמיד ניסיתי לתת ליוצרים ולרקדנים את ההזדמנויות האלה להופיע. אלה שני מסלולים שדרכם אנחנו יכולים לפתח את תחום המחול אצלנו ולהצמיח אותו.

הודל: כאן הוא מקום טוב לשאול אם תוכלי לומר כמה מילים על העבודות המשותפות שלך עם האמנית מנאר זועבי, על סף הלבן (*On the Edge of White*, 2014) ורוזה (2016) – מה הביא אתכן אחת אל השנייה? מה עניין אתכן בעבודות האלה?

שאדן: על סף הלבן הייתה מבחינתי העבודה המעמיקה הראשונה שלי, של חיפוש אחר השפה התנועתית שלי, לצד מפגש עם האמנות הפלסטית. התהליך התבסס על בדיקת הגבולות והממשק בין שני התחומים האלה, ואת מהות החוויה שנוצרת שם. בשבילי זה היה משחק של דיסציפלינות. וזה הדהים אותי איך החוויה משתנה או גדלה במפגש עם אמנות אחרת.

הודל: ומהו "הלבן" שהייתן על הסף שלו?

שאדן: יש משהו במציאות, בחיים, שאת כל הזמן נמצאת על סף של להיות במקום

On the Way מאת שאדן אבו לאמעסל,רקדניות: עדן עזאם, ג'ורניית איוב, צילום: יעקב סבאן

טוטאלי – או להיות בלא־כלום. על סף של לחוות את החוויה האידיאלית – או לא לחוות כלום. למצוא, או להיות ברנע אחד של אושר – וברנע שאחריו זה איננו. ריקנות מוחלטת. זה היה בתקופה של האביב הערבי, כשפתאום את מרגישה שאת על סף משהו אחר, חדש – ואז לא היה כלום. זו הייתה הרגשה של ניצחון של כל הערכים שאנחנו חולמים שיהיו, מן התרוממות, להיות על סף להרגיש את כל זה קורה – ואחר כך לחוות את האכזבה. באופן אישי, וגם את אכזבתם של האוהבים וחברים שלי בעולם הערבי, שהם חלק ממני. זו הייתה חוויה קולקטיבית אדירה בעוצמתה, רגע של התגשמות חלום ורגע אכזרי של התנפצותו וזה נכנס לעבודה הזו. בעבודה *רוזה*, עבודה משותפת נוספת שלנו, אני זוכרת את היום שבו קראתי את הסיפור *פה שיוקה רוזה של ראני* בטחייש. אני זוכרת במיוחד את השבריריות. שבריריות האדם. שבריריות שיכולה להיות גם על סף של אבדן.

הודל: אני רואה את המוטיב הזה גם בטרילוגיה (2020), בדואט.

שאדן: נכון! וגם את הספירה... [ספירה היא מוטיב חוזר בעבודותיה – הי"א]. ב*רוזה* שרטטתי את המקום שלי, ושרטטתי את החיים שלי. אני שרטטתי מסלול ארוך של המון שנים בין הילדות לבגרות, בין מה שקיים למה שאבד.

הודל: הופעתן עם זה בתיאטרון חישה בחיפה. איפה עוד?

שאדן: פה, בנצרת. לא הופענו יותר עם זה. אז יותר עניין אותי ליצור ופחות להופיע. אני מאוד אוהבת את התהליך – הוא מרתק אותי! זה מקום שאני יכולה להיות בו, לחיות בו. לחיות בתוך התהליך. לחיות, ממש. ובגלל שאז הייתי עצמאית לא היה לי את אותו הצורך להופיע. עכשיו כשיש לי להקה אני מרגישה שיש לי יותר אחריות; אני דוחפת את הלהקה למופעים ולפסטיבלים – הלהקה מכריחה אותי. אני אישית – תני לי ליצור. העבודה של הווידיאודאנס שעשינו [החלק השלישי בטרילוגיה – הי"א] – במשך יותר משנה שלמה הלכתי כל שישירשבת יחד עם הרקדניות לעיר העתיקה בנצרת ועבדנו, והאמת – לא רציתי שזה יינמר. מבחינתי זה אורח חיים ואלו הם רגעי האמת כשהחיים הופכים לאמנות והאמנות הופכת לחיים. זה פשוט לנלות, לחשוף, לחוות ולהרגיש.

הודל: רוזה היא בעצם העבודה האחרונה שאת רקדנית בה.

שאדן: נכון.

הודל: ואז באה העבודה שאת יוצרת לתלמידות־הרקדניות שלך, בדרך (On the Way, 2017) – ספרי קצת עליה.

שאדן: את היית שם, ממש בהתחלה.

הודל: אני הייתי בפגישה הראשונה, שבה סיפרת לתלמידות על העבודה שאת מתכננת, והקראת להן את הטקסט שכתבת, ויצאתן מהסטודיו למדרגות של המתנ"ס להתנסויות ראשונות.

שאדן: זה היה ממש הגרעין של הלהקה – כשעוד לא חשבתי בכלל על להקה. ריתק אותי הנושא, והתחלתי שם עם התלמידות, בנות 16-17-18. הופענו עם זה בשוק, בעיר העתיקה בנצרת.

הודל: אחד הדברים שהייתי שמחה שתדברי עליו קצת, ושאותי מאוד מסקרן ומעניין, הוא העבודה עם הסביבה. כי את העבודה של המדרגות עשית בשוק בנצרת, ורקדתן אותה גם על רחוב של מדרגות בוואדי סאליב בחיפה, ובבית חליל אל־סכאכני ברמאללה על מדרגות של בית, ובאוניברסיטת חיפה על מדרגות צרות ומתכתיות בתוך בניין, ואחר כך לקחת אותה לסוון דלל, למקום שבו כמעט אין מדרגות ובכל זאת משהו בליבה של העבודה הזאת נשמר. תוכלי לומר משהו גם על מדרגות וגם על עבודה עם הסביבה, העבודה במרחב?

שאדן: העבודה הזו היא תחילתו של מסע שמתייחס למקום שלי. בחרתי את המדרגות בשוק בנצרת כי הן מקום שלי. בתור ילדה קטנה הייתי בוחרת ללכת לבית הספר דרך העיר העתיקה בנצרת שהייתה מקום שוקק חיים, שוק גדול מלא סוחרים ואנשים וסמטאות צרות, ומדרגות שאין להן סוף. כל סמטה הייתה לוקחת אותי למדרגות אחרות וכל גרם מדרגות לוקח אותי לסמטה חדשה ומדרגות אחרות. הייתה בי כמיהה לדרך ברגלי על כל מדרגה, לנעת בה, להרגיש אותה ולהשאיר בה סימן, וכדי לא להתבלבל ספרתי את המדרגות אחת אחרי השנייה והשתדלתי לזכור את צורתיהן כדי לוודא שדרכתי על כל מדרגה ומדרגה. בכל אחת מהן הייתה

התחלה חדשה וסוף לא ידוע של עליות ומורדות, פיתולים וסיבוכים מוזרים, עד שהייתי הולכת לאיבוד.

לא הייתה כבר דרך חזרה לבית, ולא חזרה למשהו שאני מכירה, והייתי נכנסת לפניקה ולחרדה שלא אמצא את דרכי בחזרה, עד שהייתי מוצאת את המדרגה הקסומה, אני נוגעת בה ברגלי וחוזרת למסלולי המתוכנן בהבזק.

אני חוזרת לנצרת ולשוק אחרי הרבה שנים ואני מבינה שהכל פשוט נעלם ועולם ילדותי שהתמלא בקסם והרפתקאות פשוט איננו, וגם אני השתניתי וכבר לא הילדה ששיחקה שם לפני הרבה שנים. ומהנקודה הזו של חיפוש התחלתי לעבוד בדיוק עם אותן מדרגות שהייתי סופרת בילדותי, ומשם נוצרה העבודה בדרך.

משהו מושך אותי בכל השינויים שקורים; איך מקום יכול להשתנות בצורה כזו, איך מקום יכול לאבד מעצמו, איך יכולה להיבנות עליו עוד רקמה, ומה עם הרקמות שהיו לפני כן? מה הדינמיקה ביניהן? ומי אני בתוך המקום הזה. איך אני יכולה לחוש ברקמות שהצטברו – מכל הבחינות: מבחינה היסטורית, מבחינה חברתית, מבחינה פוליטית. תמיד היה לי קשה עם דברים שמשתנים ונעלמים. קשה לי! אני רוצה שדברים יישארו כמו שהם, איך שאני מכירה אותם, איך שאני אוהבת אותם. הודל: מרתקת אותי הבחירה שלך להשתמש במילה "רקמה" כחומר שמתווסף למקום, כי אני חושבת שמישהו אחר, וכנראה גם אני, היינו אומרים "שכבה". כלומר, חושבים היסטורית. ואת מדברת במונחים של גוף, שיש לו רקמות. ואני מרגישה – גם מכך שאת נוכחת מולי וגם מדברים שאמרת לי בשיחה קודמת שלנו ונשארו בי עמוק – שאת מרגישה את הסביבה ואת הגוף מחוברים זה לזה. **שאדן:** נכון, כן. אני מתייחסת לנוף שלי בדיוק כמו שאני מתייחסת למקום. המקום הוא גוף. וכשאני באה למקום אז אני מחפשת איך שני הגופים האלו מדברים, וגם מתעמתים, ומה היחס ביניהם: הגוף שלי והגוף של המקום. זה ממש ככה. אני בודקת את הרבדים שהיו ומה שנרקם מעליהם. מה שנסתר ומה שנראה לעין, איך הגוף מתמודד עם הרבדים השונים בתוכו ואיך המקום משתנה ויוצר חוויה חדשה במפגש שלו עם הגוף.

הודל: וכשאנחנו מדברות על ריקוד, איזה ביטוי יש לחיפוש הזה מבחינה אסתטית? מבחינת צורה, מבחינת שפה? למרות שאת מדברת על כך שעבורך תהליך היצירה עצמו הוא המעניין, אני יכולה להניח שההיבטים האלה נמצאים שם.

שאדן: ודאי, ההיבטים האסתטיים קיימים, אני גם אוהבת קהל, אני אוהבת שיראה. אבל אני אומרת שההתלהבות הגדולה שלי היא יותר בתוך התהליך ולא בתוצאה הסופית.

הודל: אז החיפוש האסתטי הזה בין הגופים החיים – שלך של הרקדניות – ובין רקמות המקום: איזה סוג של דיאלוג או מפגש נוצרים שם? אם אני לוקחת את העבודה הזו של המדרגות – איך שאני הבנתי אותה – היא מתחילה מחוויה וזיכרון ילדות שאת מביאה, אבל אחר כך את לוקחת אותה להרבה סביבות אחרות. איזה סוג של עיבודים את עושה שם?

שאדן: לבני המדרגות זה נכון. אני כתבתי טקסט על המדרגות, וכל העבודה נוצרה בהשראת הטקסט הזה. וזה בדיוק מה שלקח אותי לעוד מקומות: מעניינות אותי הדינמיקות שמשתנות בין מקום למקום. ואיך הגוף שחווה את ההתהוות הראשונה שלו בעיר העתיקה בנצרת עובר למרחב אחר עם הקשר שונה, ונכון שאני מסתמכת על ההיבט ההיסטורי וגם על הארכיטקטורה של המקום, אך גם נותנת לעצמי חופש ככריאונרפית – וגם לרקדניות שצברו ניסיון מדהים בעבודה במרחב הפתוח – ודברים שנוצרים על ידי החופש שאנחנו מאפשרות לעצמנו בתוך התהליך הזה יכולים להפוך לחלק נחוץ ומשמעותי מהיצירה.

הודל: בואי נדבר רגע לא רק על המבנה השונה מאוד, נאמר של המדרגות בנצרת והמרחב הפתוח של סוון דלל, אלא גם על המשמעות שאי אפשר להתחמק ממנה, של המרחב החברתי־פוליטי של נצרת הערבית וסוון דלל הישראלית־יהודית בלב בירתה התרבותית של ישראל, שמיקומה גובל בשכונת מנשייה הערבית שנמחקה ב־1948. האם את יכולה להגיד משהו לא רק על זה שאין שם מדרגות, אלא גם על המעבר הזה בין המרחבים?

שאדן: בטרילוגיה עסקתי יותר בהיסטוריה הוויזואלית והקולית של המקום. בעבודה שקדמה לה, בדרך, אני באתי למקום ורציתי לדעת איך אני מרגישה. מה זה עושה לי. אני מאוד סומכת על הרגשות שלי: מה עושה לי להיות במקום הזה. אני רקדתי שם בעבר ובתקופה הזו אני ריחפתי! בתקופה שרקדתי בתל אביב ריחפתי, מתוך מודעות – רציתי לרחף. עד כמה שאני יכולה להיות מתוך האדמה, עד כמה שיש

לי יכולת להיות עם השורשים שלי – אני אוהבת לרחף. להיות עם יכולת להתנתק. אני מתנתקת ככל שאני יכולה לחזור. ובאתי למקום, והרגשתי. קשה לי עם מקומות שלא נותנים לי להרגיש שייכתי. לא רק סוון דלל. להיות במקום ולא להרגיש את החום ואת השייכות. אפילו כשאני נוסעת לחו"ל, המקומות שמושכים אותי הם המקומות שבהם אני מרגישה חלק. וכשבאתי לסוון דלל רציתי להרגיש שהמקום הזה שייך אליי. זה היה כזה! תחושה ילדותית הכי בסיסית של "אני באה למקום הזה ובתוכו אני בונה את העולם שלי". להרגיש את השליטה, להרגיש שאת יכולה לשלוט במקום שאת נמצאת בו, במציאות שבה את לא שולטת בדברים מינימליים. את לא מצליחה ליצור לעצמך או לאנשים מסביבך דברים מינימליים בסיסיים. אז ממש ככה, תחושה ילדותית הכי בסיסית.

הודל: אהבתי את המחילה "ילדותיית" כי זה באמת כמו משחק שילדים בונים לעצמם, או כמו להגיע למלון ולהניח את הדברים כך שתרגישי בבית.

שאדן: כי... [נאנחת] לא קל במקום הזה להרגיש נוח, להרגיש שלי, להרגיש נושם. וכשיש לי אפשרות להיכנס – אז אני יוצרת את החוויה, אני יוצרת את העולם. במקום הזה אני משחקת, סופרת עד עשר, משחקת כמו ששיחקתי בנצרת בילדות שלי. שם אני הולכת לשחק, שם אני הולכת לחוות את החוויות המדהימות שחוויתי בנצרת, שם אני חופשיה, אני הולכת לאבד את עצמי ולהשתגע...

הודל: להציף בחלונות, לפרוץ דלתות... [אני מתייחסת להתאמות שעשתה שאדן למרחב בסוון דלל בעבודתה בדרך].

זה היה לי חשוב! כשאני הולכת למקום בפעם הראשונה אני תמיד בונה לעצמי איזשהו קו, שלאורכו אלך. הבניין המדהים הזה שהיה סגור עם דלתות – אני מסתכלת, אני מצליחה לפתוח את הדלתות! רציתי לפתוח את הדלת, פתחתי דלת בכל המובנים.

הודל: והדלת הזו שנפתחה ממשיכה גם בשנה שאחריה, וקורונה נופלת עלינו, ואת מגישה את העבודה טרילוגיה לפסטיבל חשיפה בינלאומית. הטרילוגיה הזו בנויה מווידיאודאנס שאת עובדת עליו עוד הרבה לפני כן, ועבודה תלוית מקום (site specific) במרחב של סוון דלל והבאר, ודואט שמתקיים על במה. איך את רוקמת את הטרילוגיה הזו? מהי בשבילך?

שאדן: זה התחיל מהעיר העתיקה בנצרת – שוב אני חוזרת למקומות שלי. ופשוט היה חיפוש. זה התחיל ממשהו קטן שרציתי לעשות, יותר... קליל . אבל אני לא יודעת לעשות את זה כנראה... [צוחקת].

הודל: מראש ידעת שזה יהיה וידיאודאנס?

שאדן: כן, אבל בהתחלה לא חשבתי הרבה. אני לא תמיד חושבת הלאה... התחלתי ללכת לשם, לעיר העתיקה בנצרת, עם האיפון שלי ולצלם. זה היה בשבילי עולם ומלואו. צילמתי את כל הדברים: הבתים, המקום הנטוש. המקום הזה עבר טראומה! בילדות שלי הוא היה מקום מרכזי לכל האזור: היו באים, עושים קניות, הכלות היו מגיעות מכל הכפרים מסביב, אנשים ממשפחות מבוססות חיו שם. ולאט לאט עם כל ההתפתחות החברתית הניאו־ליברלית, המקום איבד את המרכזיות שלו. אנשים התחילו לנסוע יותר במכוניות פרטיות – ושם אין איפה לחנות, אז עזבו. האווירה הייחודית והחמה שאפיינה את המקום השתנתה, ובהדרגה המקום איבד את הזהות שלו. ניסו לשקם אותו עם פרויקט "נצרת 2000" שהיה אמור לעשות מהפך בעיר העתיקה ולהפוך אותה למקום תיירותי ומסחרי מושך, אבל זה לא ממש קרה. הסוחרים שיצאו לא חזרו, כי התהליך היה ארוך מדי. הם התחילו לפתוח חנויות על הכביש הראשי. אז המקום עבר שינוי טוטאלי, זו נעשתה שכונה במצוקה. היום יש חזרה לשם בזכותן וביוזמתן של נשים נצרותיות, שהתחילו לפתוח שם בתי קפה ובתי עסק.

הודל: אז כשאת הולכת לשם, לסמטאות, את משחקת או מתעניינת בטקסטורה, במבנה של המקום הזה? של האור והצל, והמעברים הצרים, והזוויות והקשתות והאבן, או ברעיון של מקום חברתי שוקק שהתרוקן? או גם וגם...

שאדן: גם וגם. את יכולה ממש להיכנס לשם ולראות אבן חדשה מכוערת, ואם את מקלפת, את יכולה לראות מה יש מלמטה, לראות את השכבות שם. את האבן הישנה שעבדו בה, ואת הבטון שמעליה, ואת מה שהניחו על הבטון. זה בעצמו יצירה. התחלנו ללכת לשם, עם המחשבות והרעיונות האלה, אבל התחלתי גם להתעניין איך הגוף מדבר שם. וזו הייתה פשוט חוויה! כל פעם היה משהו חדש, כאילו אין סוף לאפשרויות שם. אין סוף! זה תהליך שלא נגמר. אני חייבת לציין פה גם את התהליך המשותף שאני עוברת עם המוסיקאי של הלהקה, סעיד מוראד, מלחין וזמר של מוסיקה פלסטינית עכשווית, מיסד הלהקה הפלסטינית האיקונית סברין.

כשאנדל להיות קטן (לזכרו של יאנוש קורצ'ק), מאת תמרה מיאלניק, רקדנית: יוקו אי מיויקה, צילום: אוליבר מילר
When I Grow up to Remain a Child (In memory of Janusz Korczak)
by Tamara Mielnik, dancer: Yuko Imazaike, photo: Oliver Miller

תמרה מיאלניק שלוש מחשבות: זהות, יצירה והוראה

שרון טוראל <<<

לעולם, עיר נמל. היא הייתה אחת הערים המרכזיות שייצרה אמנות, עיתונות, חיי רוח – זה ההפך ממה שמנסים להטעין במודעות הישראלית, שזה היה מקום שלא הייתה בו תרבות. זה היה מקום משגשג בתרבות ובחיים! וכן. אני הלכתי ללווייה הזאת. בשיא האסתטיות ובשיא האלגנטיות.

הודל: הטקסט שהרקדניות אומרות הוא מתוך העדויות האלה? מתוך הסרט?

שאדן: כן. והיו לי הרבה מחשבות על כך, בסוף החלטתי שכן.

הודל: והדואט?

שאדן: הדואט הוא המקום הפנימי, האישי, שאי אפשר לחשוף אותו בכל מקום פתוח. זה הפנים, כל אחת עם הפנים שלה, עם האינטימיות הפרטית. ושם הלכנו מבחינה תנועתית על חקירה מעמיקה בזהות התנועתית שלי ככוריאוגרפית. שם העמקתי את התחושות שהיו במקומות הפתוחים. בדואט הזה פשוט התעמקתי יותר במה שהנפש חוותה.

הודל: יש גם התכנסות בכך שזה דואט לעומת קבוצה.

שאדן: כן. ויש את המשחק, ואת הספירות שטופרים אותן גם בחוץ, ויש את הכבדות אבל גם את הקלות.

הודל: כמה זה חשוב לך שצופים ידעו במה את מתעסקת? אני שואלת כי את נותנת לעבודה את השם טרילוגיה אבל את לא מנדבת יותר מדי אינפורמציה.

שאדן: לא, לא. גם לא בטקסט שקוראים. כצופה מעניין אותי תמיד לראות אמנות בלי לדעת. מעניינת אותי החוויה שלי וההתחברות שלי למופע, ולא מה שכותבים לי. וזה מאוד חשוב לי. חשובה לי החוויה שהצופים עוברים בתוך המופע עצמו, חשוב לי מה הם ייקחו איתם אחרי המופע. חשוב לי שישאלו שאלות, שיעלו תהיות, שיערערו על המוסכמות ועל הקונצנזוס, שלא כל מה שאנחנו רואים זו האמת. שהאמת ברוב המקרים היא מוסתרת ומעליה יש הרבה שכבות וצריך לחפור כדי למצוא אותה.

הודל: לאן תלכי מפה? מה כיוון העבודה הבאה שלך?

שאדן: אני מרגישה שהעבודות שלי תמיד ממשיכות את העבודות שהיו לפנין ומפתחות אותן ויוצרות עוד, אבל יש משהו שמקשר ומשייך אותן לעולם שלי. ומאוד מעניין אותי ליצור חוויה תנועתית שנוצרת ממה שפיתחתי עד עכשיו. אז יש פה המשכיות; זו לא נקודת התחלה, אלא המשך. העבודה הבאה היא העבודה הראשונה השלמה שתהיה ללהקה על במה. אני אמנם אומרת "המשכיות" של מה שהיה, אבל בהרגשה שלי כיוצרת אני כאילו מתחילה מחדש. כאילו לא רכשתי מיומנות – וזה מפחיד אותי אבל גם מושך אותי. התחלות חדשות, שבהן אני מסתמכת על כל דבר – אבל בעצם על כלום. יש לי הרבה, אבל אין לי כלום.

חשוב לי לציין שאני והרקדניות מביאות את החיים לסטודיו בהרבה מובנים ואנחנו מדברות הרבה ועל הכל: על אהבה, אכזבה, אושר, כאב, צדק, איזודאות. מדברות על החיים שלנו, על מורכבותם הקשה והקסומה. אני מנסה מאוד להביא אותן דרך הנוף לרגעים של אמת, וזה יכול להיות דרך תנועה מינימליסטית אך מלאה בעוצמה ובעומק רגשי. אני מקווה להצליח בעבודה הזו, ובהמשך למה שדיברנו לפני כן על העבודות הקודמות שלי, להמשיך לחפש את הרקמות הפנימיות בתוך הנוף, ובחופש מוחלט להוסיף להן עוד רקמה: של מקום, זמן וחיים.

ד"ר הודל אופיר היא מרצה וחוקרת מחול, חברת הסגל הבכיר באקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים. הדוקטורט שלה, שנכתב במסגרת בית הספר לחינוך באוניברסיטה העברית בירושלים ועסק במורות לריקוד בישראל, פורסם כספר (במשותף עם ד"ר ילי נתיב) בשם *סדקים של חירות: נוף, מגדר ואידאולוגיה בחינוך לריקוד בישראל* (הקיבוץ המאוחד, 2016). מחקרה בקרב מורות ויוצרות מחול פלסטיניות בישראל זכה בתמיכת קרן ספנסר היוקריתית (The Spencer Foundation) וכן בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ואמנות, וחלק ממצאיו פורסמו בספר *כוריאוגרפיה של שינוי: שיחות עם מורות ויוצרות מחול פלסטיניות בישראל* (רסלינג, 2018). אופיר מוסיפה לחקור ולכתוב על סוגיות של ריקוד, תרבות וחברה ומפרסמת בכתבי עת בארץ ובחו"ל.

הודל: מוסיקה היא ממד קריטי ביצירת חיבור למטען התרבותי של מקום ושל אנשים, אבל נישאר רגע בנוף ובחומר: הרקדניות נהנו ללכת איתך? הן מצאו את המשחקיות של המקום?

שאדן: תקשיבי, הן נהנו, אבל קודם כל הן נעשו חלק מהמקום. גם כשעבדתי על המדרגות בכלוך וגם בעבודה הזו התושבים היו חלק מהיצירה. במדרגות אחת מהשכנות השתתפה בעבודה, במופע עצמו, ואני זוכרת שלפני המופע הראשון כל מהשכנה יצאו וניקו לנו את הרחוב, את המדרגות. וזה אותו תהליך: נעשינו חלק מהשכנה, מארחים אותנו בבתיים, מביאים לנו מים וקפה. המפגש עם האנשים שנרים שם היה חלק חשוב: לא באנו כורות, באנו כחלק מהמקום, כחלק מהשכנה, וההתעניינות של אנשי המקום, הנכונות שלהם לקבל, לראות, להתעניין – היו מדהימות. ממש. אנחנו מתגלגלות שם... שואלים אותי ימה אומרים לכם שם? ואני עונה שאנשים עומדים, מסתכלים, ואנחנו מסבירות, ומדברים. נבנית שם אינטראקציה – אינטראקציה וחיבור בין העבודה לאנשים. וזה מרתק! תמיד לחפש את הבלתי צפוי, מבחינת הנוף והמקום. זה לא צפוי מה המקום ייתן לנוף ובלתי צפוי מה הנוף ייתן למקום. כאילו איך הנוף לוקח מהמקום ואיך המקום לוקח מהנוף, ואיך שניהם נעשים עוד נוף. והלא צפוי היה מרתק. כל פעם משהו לא צפוי קרה.

הודל: ושתי הצלעות האחרות של הטרילוגיה? החצר של סוזן דלל והבמה? זה לא חיבור מובן מאליו.

שאדן: האמת שהיה לי רעיון כשעבדתי בעיר העתיקה והלכתי עם נטלי, מנהלת החזרות שלנו. היא נרה בנצרת קרוב לשוק אבל היא לא הכירה את הסמטאות, ואמרה לי שאם הייתה לבד היא הייתה הולכת לאיבוד. וכך גם אחרים מנצרת – רבים לא מכירים. לא מגיעים. כי זה מקום שהיה מרכז העיר והפך לשוליים. חשבתי שאולי נעשה את הווידיאו־דאנס הזה כמופע, שאנשים יבואו איתנו, כאילו הם המצלמה, יסתובבו איתנו בסמטאות. אחר כך היה עוד רעיון, שזה יכול להיות לא רק במקום הזה, אלא גם בכל מקום אחר. בכל מקום שעבר תהליך מחיקה ונינטריפיקציה. ואז שרה הולצמן התקשרה אליי, אומר לכבודה שהיא הייתה הראשונה שפתחה לנו את הקשר הזה עם סוזן דלל, ויחד עם נעמי פרלוב הציעו לנו להשתתף בפסטיבל תל אביב דאנס 2020. זה היה בתקופת הקורונה – והאמת שהקורונה נתנה לי גם חופש כי לא לימדתי והיה לי כל המרחב ליצירה. בתקופה ההיא התחלתי לעשות או־דיזינסים ללהקה, ואמרתי "נלך על זה!". אז יש את העבודה שתהיה וידיאו־דאנס, ואני רציתי ללכת לסוזן דלל וגם שם להתחיל לגרד את השכבות. בהתחלה לא היה ברור אם זה יהיה מופע עם קהל בגלל מצב הקורונה, אבל התחלנו לעבוד. אני זוכרת טוב מאוד שעמדתי בכניסה של סוזן דלל והתחלתי להסתכל ולחשוב מה אני הולכת לעשות. ראיתי מקום כל כך יפה! והיו שם במקרה שני אנשים, שהתברר שבחנו מדריך תיירים. והוא מתחיל לספר על היופי של המקום, על הפנים התרבותיים היפים של ישראל, ואני מקשיבה, ואז הוא מציג מידע שהיה חדש בשבילי. הוא אומר שבשנת 1948 המקום היה מפקדה צבאית שממנה האצ"ל וההגנה יצאו לפוצץ את שכונת אל־מנשייה. מסוזן דלל את עוברת רחוב, ושם הייתה שכונת אל־מנשייה – עולם ומלואו בשנת 1948. היום לא נשאר מזה כלום – יש שם דשא ויש חניון. מתוך המקום היפה והתרבותי של ישראל, סוזן דלל, שאליה מגיעות הלהקות הכי מדהימות מכל העולם והוא משקף את החיים התרבותיים של המדינה הדמוקרטית ישראל, משם נעשו פשעי מלחמה. ואמרת, אני לא יכולה שלא לעבוד עם זה. באמת לא באתי עם תכנון לעשות משהו כזה. ואז התחלתי לקרוא הרבה על מה שנעשה שם ספציפית, וראיתי סרט שמתעד את הפלסטינים שגרו שם ב־48, שמכנס את עדויות התושבים. ראיתי את הסרט יחד עם הרקדניות, והיה להן קשה. והתחלנו לעבוד. העבודה מתחילה ממש מהכניסה למתחם, וממשיכה עד הבאר.

הודל: תהיתי לגבי לבוש הרקדניות: הן לבושות בשחור, כמו ללוויה, אבל בביגוד מאוד בורגני, מאוד מעוצב, אריסטוקרטי.

שאדן: כן, כי יאפא הייתה עיר מודרנית בכל המובנים. חיו בה האליטות של המשפחות הפלסטיניות, היה שם קולנוע ותיאטרון, והיא הייתה עיר פתוחה